

**TOT RECORDANT JOAN FUSTER
en el centenari del naixement**

Foto: Barceló

Els diaris de Joan Fuster

una poètica de la lectura

per Carme Gregori Soldevila

En el número de setembre de 1953 de la revista «Pont Blau», Joan Fuster presentava el seu article «Hipòtesi sobre el Tirant» com a «apunts del meu diari de lectures». Aquest diari, segons pròpia confessió, responia a un hàbit de joventut i constituïa un instrument de treball, un espai per a deixar registrades anotacions ràpides, per a copiar-hi citacions i per a la digressió; un «dipòsit» de materials que l'escriptor professional aprofitava com a base d'articles i d'altres publicacions, una escriptura sense condicions prèvies que Fuster va batejar amb l'expressiu nom de «l'escriptura en samarreta». Els diaris publicats per l'autor —*Figures de temps, Indagacions possibles, Causar-se d'esperar* i *Diari (1952-1960)*— van ser esportats de moltes de les anotacions, però en mantenen d'altres i, a més, se n'han conservat dos dels quaderns manuscrits originals, publicats pòstumament sense la supervisió de l'autor, una mostra suficient per a conèixer la seua forma de treballar esborrany i materials.

Les notes de lectura hi ocupen un espai considerable, amb els comentaris a raig que en fixen les primeres impressions i les suggestions que desperten en el lector; per tant, el diari de lectures va molt més enllà de la funció de memoràndum per a mostrar la redacció embrionària de les idees, les opinions i fins i tot els textos publicats de Joan Fuster. En l'anotació corresponent al 10 de juny de 1955, per exemple, fa esment explícit de la funcionalitat pràctica del diari: «no vull reservar a la memòria, ni a unes fitxes “transparentes”, la suggerència que em desperta la lectura, tot just encetada, del llibre de Carles Pi Sunyer *L'aptitud econòmica de Catalunya*». La modalitat d'anotació més recurrent és la del comentari personal de l'obra llegida, que pot anar acompanyat del resum del llibre, de la reproducció de citacions o, fins i tot, d'una fitxa de la lectura, com la que fa de la novel·la *I la pau* de Miquel Adlert, en què, emparat en la privacitat del diari, desglossa de manera resumida una impressió de lectura en set apartats, amb judicis crítics demolidors, com ara: «Estil: De sentència judicial.»

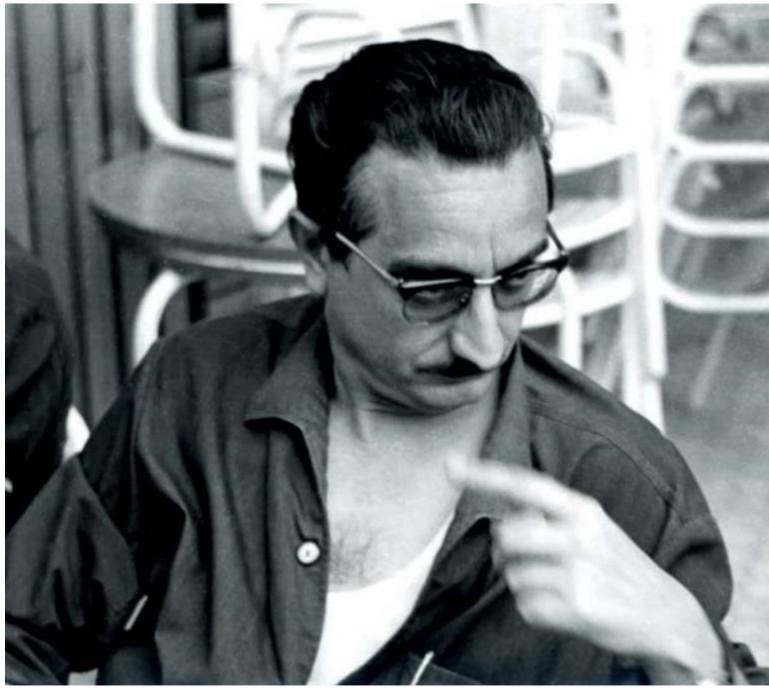
«No vull reservar a la memòria, ni a unes fitxes “transparentes”, la suggerència que em desperta la lectura.»

A més del valor com a versions prèvies de les reelaboracions posteriors o com a comentaris immediats de les obres llegides, les notes sobre llibres constitueixen una autèntica poètica de la lectura, una manera d'exposar, mitjançant l'exemple, una forma de llegir i de fer-ne pedagogia.

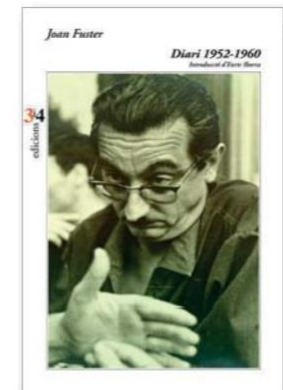
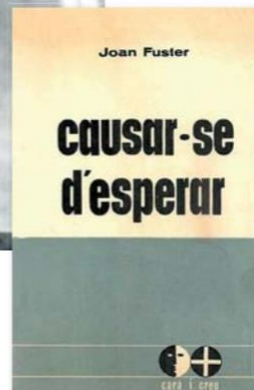
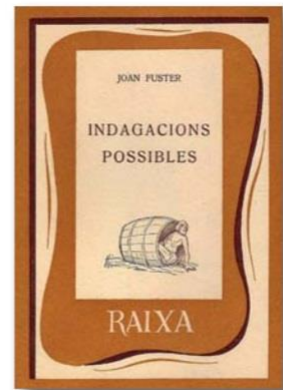
Fuster és un lector escriptor per al qual l'escriptura és una continuació natural de la lectura, una condició de vida indistriablement lligada a la professió d'escriptor; ell mateix es declarava lector voraç i confessava que llegir era una de les poques coses que l'havien divertit sempre. Moltes vegades, l'assagista, que declina ser considerat com un erudit o com un crític, presenta les seues opinions com a «simples notes de lectura», una precisió que hem d'entendre com la voluntat de fonamentar-les estrictament en la seua competència lectora. A diferència de l'asèpsia professional, el mètode fusterià implica plenament l'individu en el procés perquè és la destresa personal del jo lector la que entra en joc a l'hora d'establir el sentit del text. En les anotacions dels diaris, la referència a un article o a un llibre o la transcripció d'una citació funcionen com a estímulo de la reflexió o del comentari. Com assevera un dels seus aforismes, per a Fuster, «la literatura consisteix a parlar de literatura.»

Si Joan Fuster és un escriptor que llegeix, el lector al qual s'adreça és una peça essencial de la seua concepció de l'assaig. La naturalesa persuasiva del gènere busca convèncer el lector a través de l'argumentació proposada, estimular-ne la reflexió i despertar-ne una visió crítica. «Provocar més preguntes en el lector ha estat la meua primera intenció a l'hora d'escriure», consignava en la presentació de *Sagitari*, i contínuament trobem en els seus escrits la formulació d'un pacte de lectura basat en la conivència d'un destinatari acollidor, però no passiu, amb el qual compartir raons i arguments i al qual ensinistrar en un mètode d'interpretació i de pensament. L'escriptor no cerca un lector dòcil, un ingenu fàcil de persuadir; per a Fuster, el lector que sap llegir té la responsabilitat interpretativa del text i pot atorgar-li valor i fer-ne una lectura vàlida fins i tot quan en discrepa.

Segons Fuster, els diaris responien a un hàbit de joventut i constituïen un instrument de treball, una escriptura sense condicions que l'escriptor va batejar com «l'escriptura de samarreta». (Foto: Tordera)

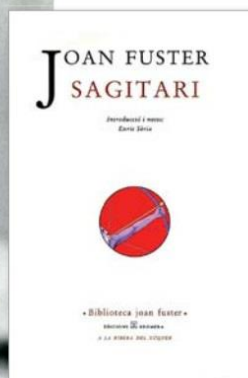
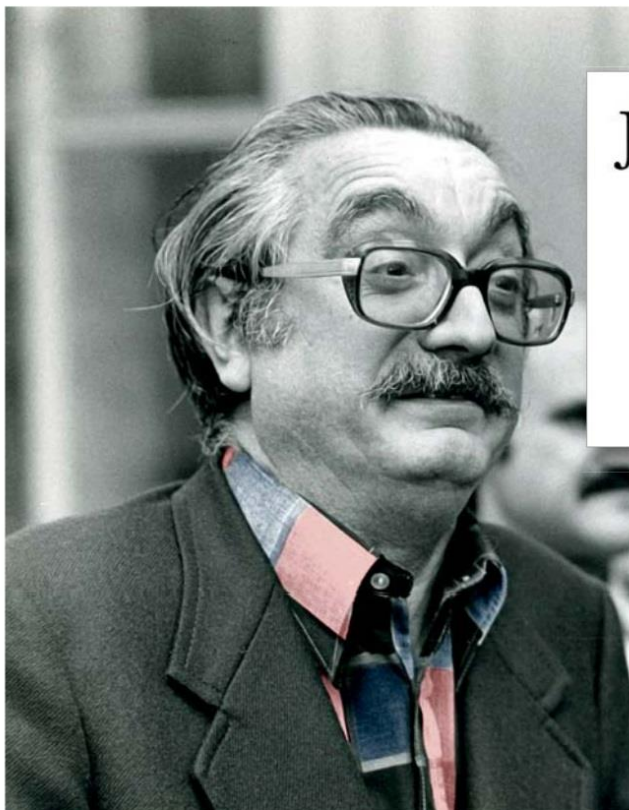

Si, com va deixar escrit Roland Barthes, la lectura i l'escriptura, en un moviment d'estímul recíproc, són potser la força de tota creació, Fuster n'és l'exemple perfecte. El diari de lectures del qual parlava s'integra en el procés creador, com un taller de textos que conté la llavor d'obres futures, i s'ha d'entendre com un procés dinàmic, com un mètode de coneixement amb un significatiu valor exemplar.

La nota de lectura, tant si és la transcripció d'una citació com si és el comentari a partir d'una referència, s'origina en un moment de la lectura caracteritzat per l'especial intensitat. Fuster, com a lector escriptor, atura l'atenció en un fragment o en un aspecte determinats i en deixa constància en l'espai de maduració que és el diari. Copiar una citació del llibre llegit representa una manera singular de llegir, una apropiació del text aliè, el qual, aïllat del seu origen i integrat en un nou context, participa d'una operació creativa original i cobra un nou sentit. Amb el pas del temps, la citació reflectida al diari pot desvincular-se completament de l'obra de la qual formava part en la memòria de l'escriptor per a guanyar un significat plenament autònom que resulta de la maniobra de retallar-la i trasplantar-la. Així, per exemple, Fuster encetava un dels seus articles en aquesta mateixa revista («La geometria, per exemple», juliol 1973) fent referència a una citació consignada en un apunt de

lectura fet molts anys abans i confessa que, del llibre d'on la va extreure, en guarda «una idea vaguíssima», però subratlla el valor de la citació perquè «la frase, aïllada, com totes les "frases", sense més context que la pròpia aventura enunciativa, no deixa de ser suggestiva».

De fet, la nota en forma de citació, seguida o no de comentari, respon a un procés de comunicació del lector amb ell mateix: la informació llegida es combina i s'associa amb el bagatge cultural de qui llegeix, desencadena diversos efectes intel·lectuals i emotius, per a desembocar en un text reorganitzat per un nou context i un nou objectiu. És per això que les citacions registrades en el diari de l'escriptor passen a constituir-se en oportunitats d'escriptura perquè han creat unes connexions entre el text del qual provenen i la creativitat de l'autor que les detecta, selecciona i transcriu. La citació emmascara les fronteres entre lectura i escriptura, com ho proven l'enorme quantitat de textos fusterians que s'inicien amb una citació, a partir de la qual l'autor estira el fil de les seues reflexions o de l'argumentació que vol exposar a la consideració del públic. L'ús d'aquests fragments d'obres alienes —o de la simple referència al contingut de l'obra— mai no respon a una intenció de sumar un criteri d'autoritat al propi raonament; Fuster adopta la citació o referència com a pretext

A la presentació de *Sagitari*, Fuster deia que provocar més preguntes en el lector havia estat la seva primera intenció a l'hora d'escriure. (Foto: Barceló)

“

Les notes sobre llibres constitueixen una autèntica poètica de la lectura.

Fuster és un lector escriptor per al qual l'escriptura és una continuació natural de la lectura.

Per a Fuster, «la literatura consisteix a parlar de literatura».

L'escriptor no cerca un lector dòcil, un ingenu fàcil de persuadir.

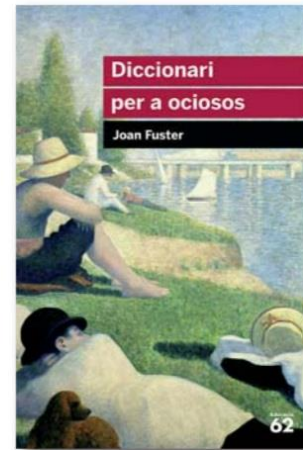
La citació emmascara les fronteres entre lectura i escriptura.

”

Molts textos fusterians s'inicien amb una citació a partir de la qual l'escriptor desenvolupa les seves reflexions.

Si seguim la distinció entre tipus de lectors que Fuster fa a *Diccionari per a ociosos*, l'hauríem de classificar com un lector professional que pretén acostar-se, a través dels llibres, a un enteniment més subtil i net del món que l'envolta.

per a la reflexió i, amb aquest gest, posa en relleu la lectura com a estímul intel·lectual i creatiu. D'alguna manera, el diàleg que l'escriptor proposa al lector queda reflectit en el diàleg previ que l'escriptor ha establert amb les seues lectures i que deixa traslluir en el propi text. Les interrogacions, l'associació d'idees, l'assentiment o la discrepància, l'atracció per una frase ben construïda o per un pensament original que l'escriptor exhibeix quan incorpora una referència o una citació d'un altre autor funcionen, de cara al seu lector, com una lliçó de lectura. El lector pot observar

la relació de l'escriptor amb l'obra citada i prendre-la com a model en el qual emmirallar-se.

Si seguim la distinció entre tipus de lectors que Fuster presentava a l'entrada «Lectura» del *Diccionari per a ociosos*, hauríem de classificar l'assagista de Sueca com un lector professional que participa del caràcter del lector que pretén, a través dels llibres, «acostar-se a un enteniment més subtil i net del món que l'envolta» i, amb les anotacions de lectura dels seus diaris, transmet als seus lectors aquesta manera de relacionar-se amb els llibres.

BIBLIOTECA SANCHIS GUARNER

Oferint flors al sol Estudi i edició crítica del *Cicle de rams* de Francesc Fontanella

MARC SOGUES MARCO

El llibre presenta un dels quatre cicles de cartes poètiques de Francesc Fontanella. Es tracta d'un conjunt de vint-i-nou composicions en vers i en prosa adreçades a la dona que va inspirar la major part de la lírica amorosa de Fontanella, la rossellonesa Maria Teresa Ham. S'acompanya d'un estudi crític aprofundit i de l'anotació detallada dels textos.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat · pamsa@pamsa.cat · www.pamsa.cat

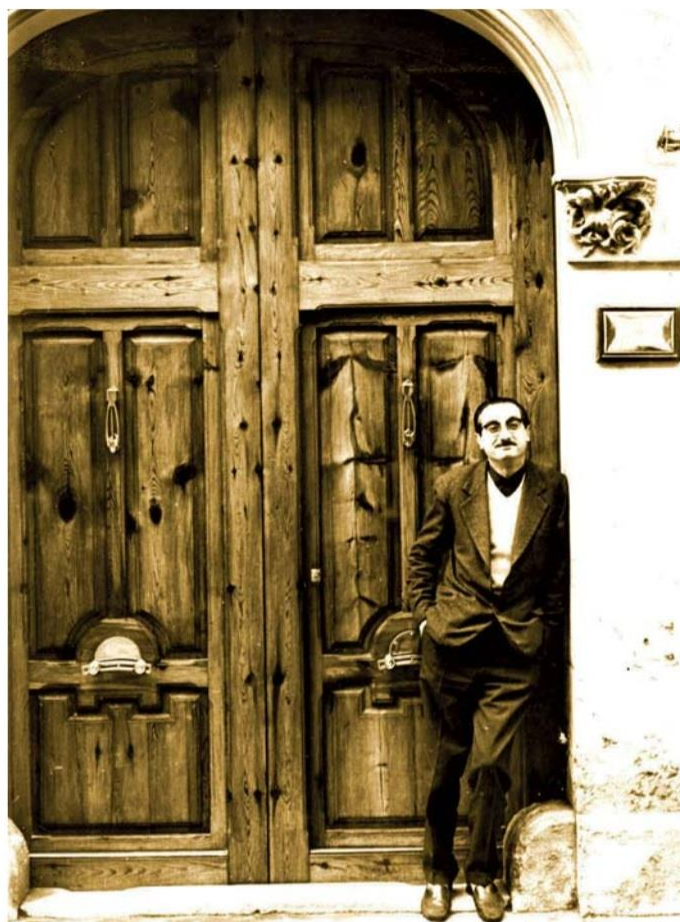

Eliot, Fuster i la cultura satè·lit

per Vicent Simbor Roig

«El catalanisme considerat sediciós, l'Estat no sabrà combatre'l sense atacar alhora la llengua i, per tant, la literatura catalana.»

Joan Fuster, com la gairebé totalitat dels intel·lectuals europeus, hereta la concepció de nació nascuda a la Il·lustració i difosa pels romàntics alemanys, que diu que cada nació es caracteritza per uns trets que la singularitzen i li atorguen una personalitat específica en què la llengua ocupa un lloc privilegiat.

Llengua, literatura i nació

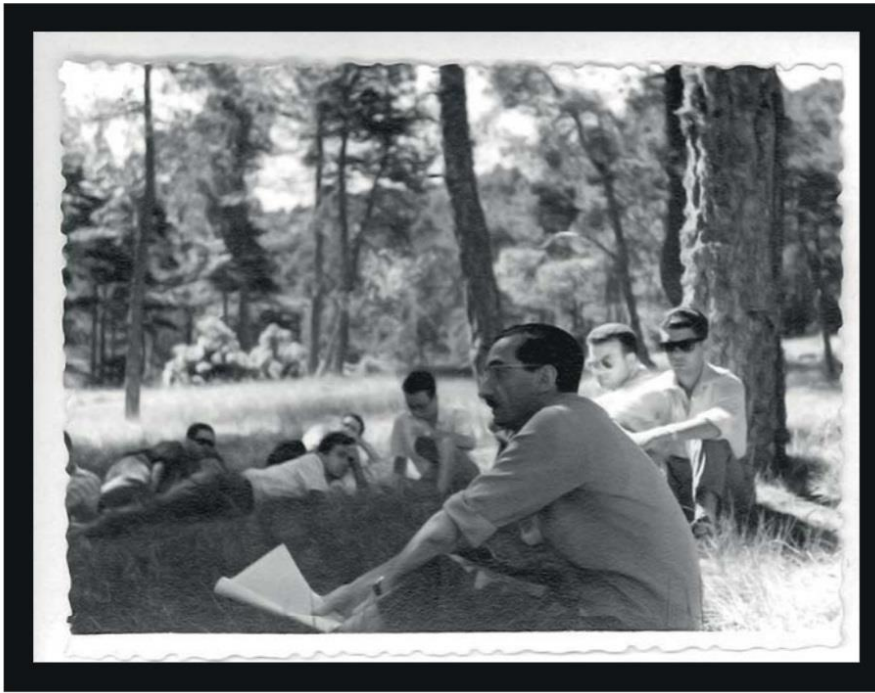
Al llarg del segle XVIII, la Il·lustració, de tanta transcendència en els canvis globals de mentalitat en tots els àmbits, també va incidir d'una manera decisiva en el concepte de nació, tal com l'entendem hui en dia. Amb la revolució independentista dels Estats Units nord-americans, primer, i la Revolució Francesa, després, els estats territorials, propietat del rei, desapareixen substituïts per l'Estat-nació. Ara, el principi de sobirania resideix, no en el rei, sinó en la nació, és a dir, en el conjunt dels ciutadans. Però aleshores cal definir què és una nació, perquè ja no és constituïda pel conjunt de territoris posseïts per un monarca.

I és ací on la intervenció del filòsof i teòleg Johann Gottfried Herder elaborarà un programa lingüísticopatriòtic que, difós pels seus deixebles, els romàntics alemanys, tindrà una repercussió colossal en l'argumentari de les noves nacions. D'acord amb el seu concepte de Volkgeist o «esperit del poble», cada nació és caracteritzada per uns trets que la singularitzen i li atorguen una personalitat específica. I entre aquests trets caracterològics nacionals, la llengua ocupa un lloc de privilegi. És en el geni de la

llengua on resideix l'ànima de la nació: la nació s'encarna en la llengua i el poble n'és el dipositar. En resum: una nació és un conjunt de ciutadans units per una llengua comuna. I els escriptors, els encarregats de custodiar, ampliar i transmetre aquest tresor nacional. Els escriptors són els demiürs que garanteixen la supervivència i l'eficàcia d'aquest nexa nacional. Són els constructors del capital lingüísticonacional i, per tant, els companys de viatge indispensables dels polítics en lluita per la definició i independència nacional.

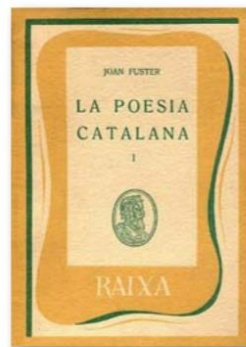
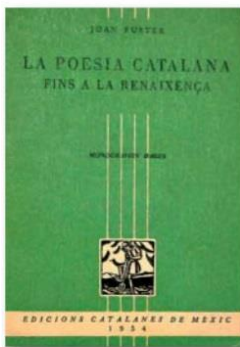
Joan Fuster, com la gairebé totalitat dels intel·lectuals europeus, hereta aquesta concepció de la nació, aplicada al cas català. De l'any 1983, per exemple, és la coneguda sentència «La nostra pàtria és la nostra llengua» (*Cultura nacional i cultura regional als Països Catalans*) i ja l'any 1963 en el seu parlament a Perpinyà advertia que «condició indispensable del recobriment nacional dels Països Catalans era, és, la represa de la nostra vella comunitat cultural a través de la llengua que ens fa uns». No pot estranyar, doncs, que la nació catalana siga contemplada com el conjunt de tots els territoris catalanoparlants. I al costat de la llengua, els seus usuaris especials: els escriptors, la peça

«La nostra pàtria és la nostra llengua.»

Fruit de la seva percepció de la conflictiva realitat literària catalana, Fuster no es cansa de denunciar-ne els dèficits i d'analitzar la problemàtica que se'n deriva. A la foto, en una jornada de conscienciació nacional per a joves al Desert de les Palmes, Benicàssim, el 1960.

A *La poesia catalana fins a la Renaixença* (1954), *La poesia catalana* (1956) i *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)* (1956), Fuster readapta el concepte d'Eliot per entendre la realitat literària durant el llarg període d'afluïment col·lectiu que va des del segle XVI fins al XX.

clau per a revelar l'esperit nacional i per a produir el capital literari necessari per a introduir llengua i literatura catalanes en l'àgora internacional amb veu pròpia.

La literatura en una nació sotmesa

La nació, per a Fuster, com per a tants i tants intel·lectuals i escriptors europeus, era al capdavant una nació d'escriptors, car llengua, literatura i nacionalisme són inseparables, són identificables en última instància. En el primer punt del seu llibre *Literatura catalana contemporània* (escrit originalment en castellà l'any 1965 i publicat finalment en català l'any 1972) ho afirmava sense reserves: «Llengua, literatura i catalanisme semblen identificar-se per sempre més. El catalanisme considerat sediciós, l'Estat no sabrà combatre'l sense atacar alhora la llengua i, per tant, la literatura catalana. [...] Els programes dels partits i els llibres dels escriptors reflecteixen, directament o indirecta, l'afirmació nacional projectada sobre l'idioma.»

Per això, ja l'any 1956, en l'entrada del 10 de desembre del seu *Diari 1952-1960*, Fuster associava la feblesa de la producció literària amb una idèntica feblesa com a nació, ja que ha perdut «l'estil de consciència que prenia en la literatura». Sense una literatura pròpia, en la llengua pròpia, una societat es desintegra nacionalment. Sense un estat darrere resulta molt difícil normalitzar un circuit literari en català, la normalitat social esdevé impossible i el factor cohesionador de la literatura perd la seua funció històrica.

Fruit de la clara percepció de la conflictiva realitat literària catalana, Fuster, al llarg dels anys, no es cansa de denunciar-ne els dèficits i dissecar-ne la problemàtica derivada: l'assimilació lingüística, el bilingüisme, la història de la literatura i/o la història literària, les conseqüències de ser una literatura petita i sotmesa, la situació entre «poble excel·lit» i «frustrat», i el perill d'esdevenir una cultura satèl·lit. Precisament aquest concepte, manllevat a Eliot, mereixerà, per la seua importància intrínseca, l'atenció de

Foto: Barceló

«Per a Fuster, la condició de literatura satèl·lit no sols tenia conseqüències estètiques, sinó també identitàries... Calia recuperar la via cultural pròpia, però entroncada en el seu context europeu.»

«Per a Eliot, una cultura satèl·lit és aquella que manté una relació permanent amb una cultura més poderosa.»

Fuster adverteix del perill d'esdevenir una «cultura satèl·lit», concepte que manlleva a T.S. Eliot, segurament després d'haver llegit *Notes Towards the Definition of Culture*.

les línies següents com a mostra de la pregona inquietud fusteriana pel present i el futur de literatura i nació.

La cultura satèl·lit: de T.S. Eliot a Joan Fuster

Fuster va manifestar des de ben aviat la seua admiració per Eliot i el seu interès per aquest poeta angloamericà anava més enllà de l'atracció només per l'obra poètica. També l'Eliot assagista atreia, i molt, Fuster. I en el nostre cas ens interessa especialment la influència que va exercir-hi un conjunt de treballs sobre les relacions interculturals. L'any 1948 va publicar el llibre *Notes Towards the Definition of Culture*, recull que englobava uns quants articles publicats en anglès en 1945 i un en alemany l'any 1946. Aquest llibre va ser traduït al castellà només un any després a Buenos Aires i és molt probablement el text a què tingué accés Fuster i on va descobrir un concepte que va causar un gran impacte en el seu pensament: el concepte de cultura satèl·lit.

De fet, Fuster l'empra des de ben aviat en els estudis dels anys cinquanta. L'any 1983, en el treball abans citat, recordava que «el terme procedia de no sé quin paper del poeta Eliot. Eliot deia que una cultura “satèl·lit” és —cito de memòria— “la que s'expressa en la llengua pròpia però amb un esperit estranger”».

Ara bé, el concepte que Fuster agafa prestat d'Eliot és, en realitat, una adaptació personal de l'original. Eliot proposa aquest concepte per a la realitat del Regne Unit de la Gran Bretanya, on hi ha una cultura més forta, l'anglesa,

i tres de menors, l'escocesa, la gal·lesa i la irlandesa, en països que posseeixen, a més de l'anglès, llengües pròpies. Una cultura satèl·lit és aquella que preserva la llengua pròpia, però que alhora es troba tan íntimament unida i dependent d'una altra que tota la població ha esdevingut bilingüe, a diferència d'una nació petita, però independent, en què la població resta fidel a la llengua pròpia i sols una minoria elitista és capaç d'usar-ne alguna o algunes d'estrangeres. Una petita nació pot patir la influència d'una cultura més forta en un període històric determinat, però una cultura satèl·lit és aquella que manté una relació permanent amb una cultura més poderosa. És a dir, el Regne Unit, on fins i tot l'anglès d'escocesos, gal·lesos i irlandesos aporta a la cultura global un accent enriquidor.

Tant en *La poesia catalana fins a la Renaixença*, de 1954, com en *La poesia catalana*, de 1956, o en *l'Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, de 1956, Fuster recorre al concepte eliotià, readaptat personalment, per a entendre la peculiar realitat literària catalana durant el llarg període d'afluïxament col·lectiu que abasta del segle XVI al XX. En els dos primers explica l'aportació literària entesa com una imitació de l'espanyola, com una creació despersonalitzada. Però és en el tercer, referit a la poesia produïda al País Valencià ja en ple segle XX, on Fuster en fa un ús més fort i explícit: «Però la situació de fet, creada pels renaixentistes [de la Renaixença], determina que els valencians del segle XX visquen en una perpètua dependència cultural. No m'excediria massa si qualificàs la cultura valenciana ex-

«El gran èxit del Modernisme serà precisament l'esforç per alliberar-se'n i tornar a esdevenir una literatura pròpia.»

A la tertúlia a què assistia els dilluns a la tarda a la cafeteria San Patricio de València.

pressada en català amb l'etiqueta de “cultura satèl·lit”.» De nou l'any 1972, a *Literatura catalana contemporània*, torna a identificar literatura d'orientació espanyola i, en menor grau, francesa amb literatura satèl·lit, encara durant la Renaixença. El gran èxit del Modernisme serà precisament l'esforç per alliberar-se'n i tornar a esdevenir una literatura pròpia, «però tot això és el que superarà la “Fi de Segle”». La cultura per als catalans havia estat, fins aleshores, “cultura espanyola” i, subsidiàriament, “cultura francesa”».

Recordem que, per a Fuster, la condició de literatura satèl·lit no sols tenia conseqüències estètiques, sinó també identitàries, ja que privava els escriptors d'acom-

plir la seua funció històrica de ser dipositaris i portaveus de les essències nacionals. La consigna era òbvia: calia superar amb urgència aquesta condició de dependència cultural i reconquerir una personalitat pròpia, la catalana, bandejant «l'esperit estranger». I la solució —i no és paradoxal— només podia consistir en la voluntat d'obrir les portes a «tot» Europa per desprendre's de la tara de la imitació malaltissa de la literatura espanyola (i molt en segon terme, francesa). L'autenticitat nacional no pot ser una excusa per a l'autarquia, tan nefasta com la cultura de servitud, la cultura satèl·lit. Calia recuperar la via cultural pròpia, però entroncada en el seu context europeu.

OIKÍA COMPARTINT PENSAMENTS I VIVÈNCIES

SERGI D'ASSÍS GELPÍ

«Oikía» en grec vol dir «casa» i és el nom del blog d'un monjo jove de Montserrat. Amb aquest títol volia significar el sentit d'aquell espai: una casa amb les portes obertes perquè hi entressin tots els qui ho desitgessin. Durant més de tres anys, va rebre les aportacions de molts lectors que van intercanviar idees sobre aspectes molt diversos.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 - pamsa@pamsa.cat - www.pamsa.cat

Joan Fuster

«oracle» i ideòleg nacionalista de «Serra d'Or»

per J. Àngel Cano Mateu

«El pes de Joan Fuster a “Serra d’Or” va més enllà de la simple col·laboració escrita; el suecà n’esdevingué assessor i, fins i tot, ideòleg nacionalista perquè els lectors del Principat descobriren la valencianitat que també tenia Catalunya.»

Joan Fuster col·laborà des dels inicis a «Serra d’Or» i, segons l’actual director de la revista, Josep Massot i Muntaner, hi va complir la funció d’«oracle». (Foto: Tordera)

Entre les accepcions que el *DIEC* arreplega per al mot «oracle», hi ha la de «persona que tothom escolta per la seva saviesa, per la seva autoritat en alguna matèria». Segons l’actual director de «Serra d’Or», Josep Massot i Muntaner, aquesta és la funció que desenvolupà Joan Fuster en la revista: la d’«oracle». Des del primer número, l’octubre de 1959, n’hi trobem la firma amb «L’amor, la mort i Déu en la poesia d’Ausiàs March»; més encara: l’agost-setembre d’aquell mateix any, per al darrer número de «Germinabit» —l’actual «Serra d’Or» és fruit d’una *fusió* entre aquesta revista i una primera època de «Serra d’Or» que duia per subtítol «Circular del Chor Montserratí»—, els responsables, Max Cahner i Ramon Bastardes, ja havien aconseguit que el suecà els enviara el text «Carles Riba, crític». Però és que, si volem filar més prim, hem d’esmentar que, en carta del 2 de juny

de 1957, el doctor Joan Pelegrí Partegàs havia convidat l’assagista —sense èxit— a col·laborar en aquella primigenia «Serra d’Or».

Ara bé, lluny de ser una participació puntual pensada per a satisfer les constants peticions que rebia per part de Cahner, es convertirà en la base de la que és, al nostre parer, la relació més important, tant pel número de textos publicats com per la durada, entre l’escriptor i una tribuna de premsa: més de cent cinquanta contribucions —cent cinquanta-quatre, si comptem la de «Germinabit», a banda de quatre inèdits que es conserven a l’Espai Joan Fuster de Sueca— en els gairebé vint-i-cinc anys transcorreguts entre l’estiu de 1959 i el gener de 1984. El gruix de la presència fusteriana se centra, però, entre el 1968 i el 1984, quan hi mantingué, amb un petit parèntesi de cinc anys, dues seccions mensuals fixes: «Restriccions mentals» —la denominació original de l’autor era «Reser-

SOBRE EL FET DIFERENCIAL VALENCIÀ

1. Carta a «Serra d'Or»

Distingit senyor:
Per tal que no càpien confusions sobre un ambient que va formant-se, revelador d'una tendència de la qual suara han estat expressió un article sobre València publicat en SERRA D'OR de novembre i un mapa que figurava en un christmas del passat de desembre, volem precisar la nostra posició a fi que no es pugui suposar en un assentiment de tots els valencians, perquè nosaltres, cara a la Història, creiem en el fet diferencial valencià i en la personalitat valenciana, i no considerem València amb un criteri de regionalitat i no podem acceptar que, referint-se a l'època anterior al Decret de 29 de juny de 1707, es parle d'estructura jurídic-administrativa diferent perquè és desconèixer la realitat històrica o falsejar-la considerant diferències administratives tenir diferent parlament i diferent moneda, per citar dos exemples.

No podem ni volem oblidar la nostra personalitat històrica que dita tendència minimitza, com no podem ni volem oblidar el bimillemari i gloriós nom de València, substituint-lo sistemàticament amb País Valencià, denominació d'emergència ideada per Felip Mateu i Llopió durant el règim republicà en què es qualificava de monarquitzant el dir Regne de València, denominació que, per als pocs casos en què càpia confusió amb la capital, preferim: per ser la de sempre, per indicar la jerarquia de València i per no desaparèixer el nom de València, substituït pel gentilici en País Valencià. No sabem què pensaran els mallorquins de la sistemàtica substitució de Mallorca per les Illes, denominació de circumstància geogràfica que a nosaltres ens fa el mateix efecte que quan hom diu Llevant a València. En quant a Principat en lloc de Catalunya, els catalans diran. I mallorquins i catalans, en quant als gentilicis que haurien de correspondre a les Illes i Principat.

No acceptem tampoc per al conjunt la denominació Països Catalans, sota la qual i en identificació amb la llengua, apareix en el citat mapa: Catalunya amb la mutilació de la Vall d'Aran (ho accepten els catalans?), i València amb la mutilació de la seua zona de parla «xurra» (territori i població valencians als quals no podem ni volem renunciar), i anexionada a Catalunya en la resta, idea que refusen perquè València forma una unitat amb dues vessants: la de parla d'origen català (60% del territori i 75% de la població), i la de parla d'origen principalment aragones (40% i 25%), els dos pobles que retornaren la fe de Crist a la nostra terra, duts de la mà democràtica i generosa del Rei Don Jaume, «de bona memòria», com solia dir-se antigament a València. És per la zona lingüística d'origen català que creiem en una comunitat lingüística i cultural amb Mallorca i Catalunya, però no en una aneixió amb mutilació, sinó en una unió del tot que, seguida d'altres de major extensió, ens duga a Europa.

Es per tot açò que, per al dit conjunt de València, Mallorca i Catalunya, acceptem la denominació suggerida fa poc per Miquel Adlert Noguerol de «Comunitat Catalànica», on la primera paraula indica el tipus d'unió que existia i és el que acceptem, i la segona afirma la unitat de llengua i cultura, alhora que ens dona un gentilici comú i nou per a tots, que conservem així els antics, junt amb les denominacions de sempre per a les nostres terres.

El saluden atentament,

ALFONS VERDEGUER, JOSEP A. DEVEZA R., RAFAEL VILAR, VICENT CASP i VERGER, R. TOMÁS BERNIA, FRANCISC NAVARRO NAVARRO, JOAN GARCIA RIGAL, R. GARCIA ESCRIG, DIANA PALMER, ANDREU MONSÓ NOGUÉS, PVRE., JAUME BRU i VIDAL, JOSEP SANÇ MOIA, BEATRÍU CIVERA, L. ARLANDIS, J. GUILLEMON, BERNAT GARCIA i APARICI, ALFONS CUCÓ, MIQUEL ADLERT NOGUEROL, XAVIER CASP.

2. Resposta

Comprene perfectament que els problemes alludits per mi en l'article *Apunta per a una rèplica a Vicens i Vives* (SERRA D'OR, novembre de 1960) hagin suscitat la reacció reflectida en la carta precedent. Les meves idees sobre el particular, formulades amb més o menys fortuna, no són sinó prolongació d'una actitud sostinguda per un sector d'intel·lectuals i de no intel·lectuals valencians d'ençà que la Renaixença local pren consciència d'ella mateixa. El lector curiós podria trobar-ne referències, adduïdes per refer-tar-les, en el pintoresquíssim pamflet de Josep M. Bayarri significativament titulat *El perill català* (València, 1931). La posició dels firmants de la carta respon així mateix a un corrent d'opinió també ja fet: un corrent d'opinió que té en *El perill català* i en textos encara més divertits la seva millor il·lustració. No és d'avui aquesta discrepància, doncs, i hauria estat ben estrany que ara, amb l'excusa del meu article o amb una altra qualsevol, no s'hagués manifestat. Ara, precisament. Però què no es tracta, com la carta diu, «d'un ambient que va formant-se»: és, senzillament, que això designat amb l'eufemisme «ambients» continua i prospera en una mesura molt encorajadora. Dins el camp minoritari en què —ara per ara— aquestes preocupacions es produeixen, l'afirmació de la catalanitat del País Valencià guanya terreny: sobretot, entre les generacions que representen el futur i que fan alguna cosa.

Considerar el País Valencià amb «un criteri de regionalitat» no és, per tant, cap novetat. Tampoc no crec que estigui en contradicció amb el fet d'haver tingut la «regió» un parlament i una moneda privatisats abans de 1707. Ni tan sols no s'oposa a l'existència d'una forma o altra de «fet diferencial», per bé que, sobre això dels «fets diferenciais», caldria parlar-ne molt i ben reposadament... De tota manera, em fa la impressió que els firmants de la carta s'han deixat enganyar per un equivòc bastant grosser. Sembla que, per a ells, la idea de «regionalitat» suposa dependència d'una «metròpolis»: en el nostre cas, una subordinació del País Valencià al Principat. I això els disgusta. Bé. Confesso que, pel que fa a mi, la meua susceptibilitat localista no arriba a un tal extrem: què hi farem! Però penso que la cosa admet alguna interpretació més raonable i més útil que la que es desprèn de la carta. Per què no partir de la base que el «criteri de regionalitat» és aplicable a totes i cada una de les «regions»? Membre distints d'una mateix cos, com si diguéssim... Creec que els circumloquits a què les circumstàncies m'obliguen no seran obstacle per a fer-me entendre. D'altra banda, veig que la suspicàcia dels comunicants els condueix a conclusions una mica còmiques. Diuen, per exemple, parlant d'un cert mapa, que hi apareix la zona valenciana de parla catalana «anexionada a Catalunya». Amb la mateixa raó podrien haver dit que és el Principat que hi apareix «anexionat» al País Valencià!

Heus ací per què la qüestió de nomenclatura s'imposa amb una clara urgència. Sofismes com els que argüeix la carta adjunta poden desconcertar la gent de bona fe, i això pot tenir conseqüències funestes per a tothom. La denominació «Països Catalans», amb el seu plural tan explícit, és d'una oportunitat innegable. A falta d'una altra de millor, aquesta ens pot fer un gran paper si de veres aspirem a aquella «unió del tot» a què es refereix la carta. Quant al terme «País Valencià», lamento molt haver de corregir l'espècie recollida pels comunicants: no fou «ideat» pel senyor Mateu i Llopió l'any 33. Ni de bon tros! Si més no, la fórmula data del segle XVIII, i l'empraven, amb més o menys aduït, no sols els erudits «regnicoles», sinó també algun col·loqui anònim i popular (veg., v. gr., Ribelles Comín, *Bibliografia*, III, 279, col. 1^a). Potser, en un moment determinat, hi havia molts poderosos que aconsellaven de reintroduir País de «País Valencià». Els que la carta insinua en serien uns, molt respectables i avui encara vàlids. Però n'hi havia més. Sota la capa capciosa dels «provincialismes» —el pitjor dels quals és el de la «provincia» de València—, uns nous «fets diferenciais» progressaven entre nosaltres, i el nom de «València», únic per a designar alhora el país, la província i la ciutat, contribuïa a atiar-los amb

el seu confusionisme. Una manera de superar la dificultat podia ésser l'expressió exhumada cap al 1931. Aquesta intenció està en plena vigència.

No m'he sentit mai inclinat a l'enyorança, i, menys encara, a l'enyorança d'una Edat mitjana desplaçadament walterscottiana i convencional. No m'interessa gens una democràcia de gremis, beneficiats i almogàvers, presidida per la mòmia il·lustre del rei En Jaume. Per això, sens dubte, la substitució del «Regne de València» per «País Valencià» no em fa fred ni calor. Pensar, en aquestes altures, que dir «Regne de València» indica «la jerarquia de València» és només una piadosa il·lusió. Igualment, la substitució de «Mallorca» o «Regne de Mallorca» per «Illes Balears», tampoc no crec que alteri els nervis de cap insular senat. Vull afegir, però, que no sento cap animadversió personal respecte a paraules com «regne», quan no tenen sinó un valor estrictament arqueològic, com seria el nostre cas. Uso el mot «Principat» sense cap escrúpul. En definitiva, davant aquest problema, com davant qualsevol altre, sempre em decantare per les solucions que es presentin amb un avantatge de claredat i amb una promesa d'eficàcia. Les objeccions sentimentals em semblen bizantinismes nefastos. Com tots els bizantinismes —i deixo al lector que allargui pel seu compte aquesta al·lusió a Bizanci amb totes les comparances que sigui capaç de trobar-hi.

Finalment, hi ha això de les comarques *xurres* del País Valencià. Per a mi, en l'ordre diguem-ne teòric, no hi ha problema. La minoria d'arrel aragonesa, actuant amb entitat pròpia, mai no ha influit ni poc ni molt en la vida històrica ni en la consciència col·lectiva del País Valencià. La fisonomia de la regió, el caràcter i l'impuls positiu, els hi han donats sempre i continuen donant-los-hi les comarques del litoral: és a dir, les comarques catalanes. Fet, d'altra banda, ben lògic, si tenim en compte els factors demogràfics i econòmics, geopolítics i fins i tot racials, que juguen a favor d'aquestes últimes. Avui, tot el que qualifiquem de valencià —llengua i literatura, costums i mentalitat, bandera i prestigi— és, indefectiblement, cosa vinculada en exclusiva a la part catalana. Això són fets, els agradin o no als xurros i als xurròfils. En l'ordre diguem-ne pràctic, jo no veig que el plantejament «català» sigui incompatible amb una solució de convivència i de respecte mutu. Per un altre cantó, em permetré d'observar que el concepte de «Comunitat Catalànica» no resultaria tampoc gaire pertinent per a la població de Sogorb, d'Aiora o d'Oriola. Des de l'angle en què els autors de la carta ho enfocuen, el terme adequat seria el de «Comunitat Catalànica-Aragonesa», i en aquest cas convindria treure a col·lació la mòmia del rei En Jaume, els gremis, els beneficiats i els almogàvers...

JOAN FUSTER

Cartes al director publicades el juny de 1961 a la revista. En la primera, un grup de signants discuteix sobre els conceptes País Valencià i Països Catalans i la segona és la resposta de Fuster.

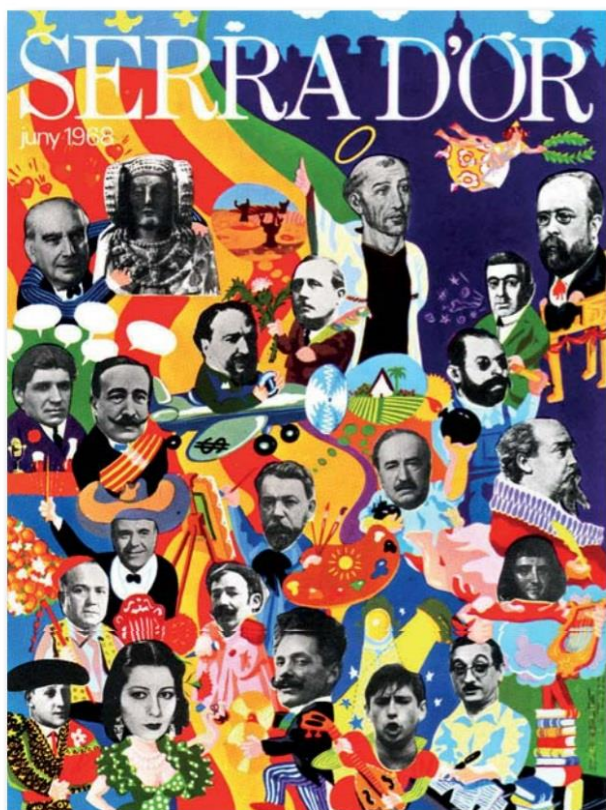
sentat. Al Fons Joan Fuster de la Biblioteca de Catalunya s'han conservat dues cartes redactades a partir d'aquest incident: una del 15 de gener, en què posava fi a la seua aventura en la revista, però que, afortunadament, no envià, i la del 16 de gener, amb un tot molt més rebaixat, que és la que arribà a Montserrat. És en la primera en què, a pesar de la indignació, aconsella que se'l suplisca «per alguns altres col·laboradors del País Valencià», cosa que «hauria de ser una qüestió de principis». El de Sueca sabia com de transcendent era per al projecte dels Països Catalans que una revista com «Serra d'Or» tinguera en nòmina autors valencians.

Justament per la importància d'aquesta tribuna en la fixació del marc nacional, no dubtarà a respondre-hi una carta col·lectiva —una «carta secessionista», com la defi-

nirà ell mateix— signada, entre d'altres, per Miquel Adlert o Xavier Casp, que defensaven l'ús dels termes «València» o «Regne de València» en comptes de «País Valencià», i «Comunitat Catalànica» en comptes de «Països Catalans». Preguntat per Max Cahner sobre la conveniència de la publicació, i assabentat de certes reserves per part d'alguns dels responsables per si es donava una imatge de debilitat en airejar-se un problema «domèstic», Fuster no hi vacil·là en absolut: amb la pretensió d'evitar un cert «confusionisme», decidí que aquella carta havia de sortir acompanyada d'una resposta seua; amb el títol «Sobre el fet diferencial valencià», ambdues veieren la llum el juny de 1961.

D'altra banda, el juny de 1964, l'escassetat de subscripcions valencianes feia patir els responsables de la revista, que atribuïen el baix nombre d'altres a dos motius: la termi-

«Max Cahner i Ramon Bastardes, primer, i Maur M. Boix i Jordi Sarsanedas, després, tingueren molt bon ull d'incorporar Fuster, que, amb els anys, devia sentir la revista com a pròpia.»

Amb Maur M. Boix, llavors director de «Serra d'Or», el 1987 a València al lliurament dels Premis Saó.

A Fuster sempre li preocupà que «Serra d'Or» tingués en compte el País Valencià pel que feia als col·laboradors, als temes que s'hi tractaven... Coberta de juny de 1968, que, segons deia la revista, aplegava nombrosos i molt variats «homenots» valencians, obra de l'equip Realitat i Joan-Antoni Toledo. Aquest número dedicava un gran nombre de pàgines a un dossier sobre el País Valencià dirigit per Andreu Alfaro.

«Els Països Catalans, desvertebrats i devastats culturalment per la dictadura, estaven per construir i «Serra d'Or» va nàixer amb voluntat de ser una revista cultural de qualitat, analista de la realitat interna del país, però també de més enllà de les fronteres «catalanes».»

nologia per referir-se al territori i, sobretot, els clams que rebien des de determinats sectors valencians per la dissolució del país en la distribució comarcal dels Països Catalans. D'acord amb el marc nacional unitari, «Serra d'Or» no feia distincions entre les «regions» que l'integraven, sinó que optava per la classificació comarcal; al capdavant, era la divisió més lògica per materialitzar-ne la unitat. En hipòtesi del pare Maur M. Boix i de Joan Triadú —membre també del Consell de Redacció—, el tractament del País Valencià i els pocs subscriptors que rebien des d'ací estaven entrelligats. La seua solució era tractar les informacions de cada territori per separat: primer, les del Principat, i després, les del País Valencià i les Balears. Triadú, tal com li havia avançat prèviament Cahner, escriurà a Fuster per demanar-li'n opinió; el suecà, per a qui aquesta postura representava una clara desconexió de la realitat valenciana, l'avisarà que qualsevol canvi en la disposició de la informació territorial podria provocar un boicot en forma de baixes encapçalat per ell mateix, atès que, com li recordarà, el públic valencià de la revista és «catalanista» o «pancatalanista». Les paraules de l'assagista foren ateses i tot restà tal com estava.

Durant els primers anys de la revista, Joan Fuster esdevingué, doncs, una veu autoritzada a «Serra d'Or». Els anys seixanta i principis dels setanta són els de l'omnipresència fusteriana en gairebé tots els actes de recuperació cultural i de redreçament nacional; Max Cahner i Ramon Bastardes, primer, i Maur M. Boix i Jordi Sarsanedas, després, tingueren molt bon ull per tal d'incorporar-l'hi, fins al punt que pocs anys després de la reestructuració que donaria lloc a la «Serra d'Or» tal com la coneixem a hores d'ara, Fuster ja la devia sentir com a pròpia, com a casa seua. Els Països Catalans, desvertebrats i devastats culturalment per la dictadura, estaven per construir; «Serra d'Or», que va nàixer amb voluntat de ser una revista cultural de qualitat, analista de la realitat interna del país, però també de més enllà de les fronteres «catalanes» i independent, respectuosa i oberta a totes les sensibilitats de l'antifranquisme i del catalanisme, veié en Joan Fuster un pilar vertebrador fonamental sobre el qual erigir-se. Vint-i-cinc anys de col·laboració —en un sentit ampliíssim, com hem esbossat a grans trets— en donen testimoni més que suficient.